

LIBER SECUNDUS.

In eo secum Augustinus de vero & falso copiose disputat, ut demum veritatis perpetuitate bene perspecta, animam ipsam hominis, quæ veritatis sedes est, immortalem esse concludat.

CAPUT I.
De immortalitate hominis.

I. **S**ATIS intermissum est opus nostrum, & impatiens est amor, nec lacrymis modus fit, nisi amor detur quod amatur. Quare agrediamur librum secundum. R. Adgrediamur. A. Credamus Deum adfuturum. R. Credamus sanè, si vel hoc in potestate nostra est. A. Potestas nostra ipse est. R. Itaque ora brevissimè ac perfectissimè quantum potes. A. DEUS semper idem, noverim me, noverim te. Oratum est. R. Tu qui vis te nosse, scis esse te? A. Scio. R. Unde scis? A. Nescio. R. Simplicem te sentis, ane multiplicem? A. Nescio. R. Moveri te scis? A. Nescio. R. Cogitare te scis? A. Scio. R. Ergo verum est cogitare te. A. Verum. R. Immortalem te esse scis? A. Nescio. R. Horum omnium quæ te nescire dixisti, quid scire prius mavis? A. Utrum immortalis sim. R. Vivere igitur amas? A. Fateor. R. Quid cum te immortalem esse didiceris, satisne erit? A. Erit id quidem magnum, sed id mihi parum. R. Hoc tamen quod parum est quantum gaudebis? A. Plurimum. R. Nihil jam flebis? A. Nihil omnino. R. Quid si ipsa vita talis esse inveniatur, ut in ea tibi nihil amplius quàm nosti nosse liceat, temperabis à lacrymis? A. Immo tantum flebo ut vita nulla sit. R. Non igitur vivere propter ipsum vivere amas, sed propter scire. A.

Ce-

Cedo conclusioni. R. Quid si eadem ipsa rerum scientia miserum faciat? A. Nullo id quidem pacto fieri posse credo. Sed si ita est, nemo esse beatus potest, non enim nunc aliunde sum miser, nisi rerum ignorantia. Quòd si & rerum scientia miserum facit, sempiterna miseria est. R. Jam video totum quod cupis: nam quoniam neminem scientia miserum esse credis, ex quo probabile est ut intelligentia efficiat beatum; beatus autem nemo nisi vivens, & nemo vivit qui non est: esse vis, vivere, & intelligere; sed esse ut vivas, vivere ut intelligas. Ergo esse te scis, vivere te scis, intelligere te scis. Sed utrum ista semper futura sint, an nihil horum futurum sit, an maneat aliquid semper, & aliquid intercidat, an minui, & augeri hæc possint, cum omnia mansura sint, nosse vis. A. Ita est. R. Si igitur probaverimus semper nos esse victuros, sequetur etiam semper futuros. A. Sequetur. R. Restabit quærere de intelligendo.

2. A. **M**ANIFESTISSIMUM ordinem video atque brevissimum. R. Hic ergo esto nunc, ut interroganti cautè firmèque respondeas. A. Isthic sum. R. Si manebit semper mundus iste, verum est mundum semper mansurum esse? A. Quis hoc dubitet? R. Quid si non manebit, nonnè ita verum est mundum non esse mansurum? A. Nihil resisto. R. Quid cum interierit, si interiturus est, nonnè tunc id erit verum, mundum interisse? Nam quamdiù verum non est, mundum occidisse, non occidit: repugnat igitur ut mundus occiderit, & verum non sit mundum occidisse. A. Et hoc concedo. R. Quid illud? Videtur tibi verum aliquid esse posse, ut veritas non sit? A. Nullo modo. R. Erit igitur veritas, etiam si

Tom. I.

c

mun-

CAPUT II.
Veritas perpetua.

mundus intereat. A. Negare non possum. R. Quid si ipsa veritas occidat, nonne verum erit veritatem occidisse? A. Et istud quis negat? R. Verum autem non potest esse, si veritas non sit. A. Jam hoc paulò ante concessi. R. Nullo modo igitur occidet veritas. A. Perge ut coepisti, nam ista collectione nihil est verius.

CAPUT III.
Si falsitas semper erit, & sine sensu esse non poterit, sequitur animam aliquam semper existuram.

3. R. NUNC respondeas mihi velim, utrùm tibi sentire anima videatur, an corpus? A. Anima videtur. R. Quid, intellectus videtur tibi ad animam pertinere? A. Prorsus videtur. R. Ad solam animam, an ad aliquid aliud? A. Nihil aliud video præter animam, nisi Deum, ubi intellectum esse credam. R. Jam illud videamus. Si tibi quispiam istum parietem non esse parietem, sed arborem diceret, quid putares? A. Aut ejus sensum, aut meum falli, aut hoc nomine ab eo parietem vocari. R. Quid si & illi species arboris in eo appareat, & tibi parietis, nonne poterit utrumque verum esse? A. Nullo modo: quia una eademque res & arbor & paries esse non potest. Quamvis enim singulis nobis singula esse videantur, necesse est unum nostrum imaginationem falsam pati. R. Quid si nec paries nec arbor est, & ambo fallimini? A. Potest id quidem. R. Hoc ergo unum superius prætermiseras. A. Fateor. R. Quid si agnoscatis aliud vobis videri quam est, numquidnam fallimini? A. Non. R. Potest igitur & falsum esse quod videtur, & non falli cui videtur. A. Potest. R. Confitendum est igitur non eum falli qui falsa videt, sed eum qui assentitur falsis. A. Planè confitendum. R. Quid ipsum falsum, quare falsum est? A. Quod aliter sese habet quam videtur. R. Si ergo non sint quibus videatur,

deatur, nihil est falsum. A. Sequitur. R. Non igitur est in rebus falsitas, sed in sensu: non autem fallitur qui falsis non assentitur. Confititur, ut aliud simus nos, aliud sensus: siquidem cum ipse fallitur, possumus nos non falli. A. Nihil habeo quod contradicam. R. Sed numquid cum anima fallitur, audes te dicere non esse falsum? A. Quo pacto istud audeam? R. At nullus sensus sine anima, nulla falsitas sine sensu. Aut operatur igitur anima, aut cooperatur falsitati. A. Trahunt præcedentia consensionem.

4. R. Illud nunc responde, utrùm tibi videatur posse fieri, ut aliquando falsitas non sit? A. Quomodo mihi hoc videri potest, cum tanta sit difficultas inveniendæ veritatis, ut absurdius dicatur falsitatem quam veritatem esse non posse. R. Numquidnam arbitraris eum qui non vivit, posse sentire? A. Non potest fieri. R. Confectum est animam semper vivere. A. Nimis citò urges me in gaudia: pedentim quaeso. R. Atqui si rectè illa concessa sunt, nihil de hac re dubitandum video. A. Nimis citò est, inquam. Itaque facilius adducor, ut me temerè aliquid concessisse arbitrer, quam ut jam securus de immortalitate animæ fiam. Tamen evolve istam conclusionem, & quomodo id effectum sit ostende. R. Falsitatem dixisti sine sensu esse non posse, & eam non esse non posse: semper igitur est sensus. At nullus sensus sine anima: anima igitur sempiterna est. Nec valet sentire, nisi vivat. Semper igitur anima vivit.

5. A. O plumbeum pugionem! Posses enim concludere hominem esse immortalem, si tibi concessissem numquam istum mundum esse posse sine homine, eumque mundum esse sem-

CAPUT IV.
Ex falsitatis seu veritatis perpetuitate

possitne
colligi ani-
mæ im-
mortalitas.

piternum. R. Benè quidem vigilas. Sed tamen non parum est quod confecimus, rerum naturam sine anima esse non posse, nisi fortè in rerum natura falsitas aliquando non erit. A. Istud quidem consequens esse confiteor. Sed jam amplius deliberandum censeo, utrùm superius concessa non nutent. Non enim parvum gradum ad animæ immortalitatem factum esse video. R. Satisne considerasti, ne quid temerè dederis? A. Satis quidem, sed nihil video quo me arguam temeritatis. R. Ergo confectum est rerum naturam sine anima viva esse non posse. A. Confectum hactenus, ut possint vicissim aliæ nasci, aliæ mori. R. Quid si de natura rerum falsitas auferatur, nonnè fiet ut vera sint omnia? A. Consequi video. R. Responde unde tibi videatur paries iste verus esse. A. Quia ejus non fallor aspectu. R. Ergo quia ita est ut videtur. A. Etiam. R. Si igitur aliquid inde falsum est quod aliter videtur, atque est, inde verum quod ita ut est videtur ablato eo, cui videtur, nec falsum quidquam, nec verum est. At si falsitas in rerum natura non sit, vera sunt omnia. Nec videri quidquam nisi viventi animæ potest. Manet igitur anima in rerum natura, si auferri falsitas non potest; manet, si potest. A. Video robustius quidem esse factum quod jam conclusum erat, sed nihil hac adjectione promovimus. Nihilominus enim manet illud quod plurimum me movet, nasci animas & interire, atque ut non desint mundo, non earum immortalitate, sed successionem provenire.

6. R. Videntur tibi quæque corporea, id est, sensibilia, intellectu posse comprehendere? A. Non videntur. R. Quid illud, videtur tibi sensibus uti Deus ad res cognoscendas?

A.

A. Nihil audeo de hac re temerè affirmare, sed quantum conjicere datur, nullo modo Deus utitur sensibus. R. Ergo concludimus non sentire posse nisi animam. A. Conclude interim quantum probabiliter licet. R. Quid illud, dasne istum parietem, si verus paries non sit, non esse parietem? A. Nihil hoc facilius dederim. R. Neque quidquam si verum corpus non sit, corpus esse? A. Tale etiam hoc est. R. Ergo si nihil verum est, nisi ita sit ut videtur; nec quidquam corporeum videri nisi sensibus potest; nec sentire nisi anima; nec si verum corpus non sit, corpus esse: restat ut corpus esse non possit, nisi anima fuerit. A. Nimis urges, & quid resistam non habeo.

7. R. ADTENDE in ista diligentius. A. En adsum. R. Certè hic lapis est; & ita verus est, si non se habet aliter ac videtur; & lapis non est, si verus non est; & non nisi sensibus videri potest. A. Etiam. R. Non sunt igitur lapides in abditissimo terræ gremio, nec omnino ubi non sunt qui sentiant: nec iste lapis esset, nisi eum videremus; nec lapis erit cum discesserimus, nemoque alius eum præsens videbit. Nec si loculos benè claudas, quamvis multa in eis incluseris, aliquid habebunt. Nec prorsus ipsum lignum intrinsecus lignum est. Fugit enim omnes sensus quidquid in altitudine est corporis minimè perlucentis, quod non esse omnino cogitur. Etenim si esset, verum esset; nec verum quidquam est, nisi quòd ita est ut videtur: illud autem non videtur, non est igitur verum; nisi quid habes ad hæc quòd respondeas. A. De iis quidem quæ concessi, hoc natum esse video: sed absurdum ita est, ut quidvis illorum facilius negem, quam hoc verum esse concedam. R. Nihil repugno. Vi-

CAPUT V.
Verum
quid sit.

c 3

de

de ergo quid dicere velis : corporea nisi sensibus videri posse , an sentire nisi animam , an esse lapidem vel quid aliud , sed verum non esse , an ipsum verum aliter esse definiendum. A. Istuc ipsum , oro te , ultimum videamus.

8. R. Defini ergo verum. A. Verum est quod ita se habet , ut cognitori videtur , si velit possitque cognoscere. R. Non erit igitur verum , quod nemo potest cognoscere? Deinde si falsum est quod aliter quam est videtur , quid si alteri videatur hic lapis , lapis ; alteri lignum ; eadem res & falsa & vera erit? A. Illud me magis superius movet , quomodo si quid cognosci non potest , eo fiat , ut verum non sit. Nam quod simul una res , & vera , & falsa est , non nimis curo. Etenim video unam rem diversis comparatam , simul & majorem & minorem esse. Sed ex eo istud contingit , quod nihil per se majus aut minus est. Comparationis enim sunt ista nomina. R. At si dicis , nihil esse verum per se , non times ne sequatur , ut nihil sit per se? Unde enim lignum est hoc , inde etiam verum lignum est. Nec fieri potest ut per seipsum , id est , sine cognitore lignum sit , & verum lignum non sit. A. Ergo illud dico & sic definio , nec vereor ne definitio mea ob hoc improbetur , quod nimis brevis est. Nam verum mihi videtur esse , id quod est. R. Nihil ergo erit falsum , quia quidquid est , verum est. A. In magnas angustias me coniecisti , nec invenio prorsus quid respondeam. Ita fit , ut cum aliter doceri nolum quam istis interrogationibus , verear jam tamen interrogari.

CAPUT VI.
Unde falsitas, & ubi.

9. R. DEUS cui nos commisimus , sine dubitatione fert opem , & de his angustiis liberat nos , modò credamus , & eum rogemus devotiss-

tissimè. A. Nihil planè libentiùs hoc loco fecerim , nam nusquam tantam caliginem pertuli. DEUS pater noster , qui ut oremus hortaris , qui & hoc quod rogaris præstas : siquidem cum te rogamus , melius vivimus , melioresque sumus : exaudi me palpitantem in his tenebris , & mihi dexteram porrige. Præstende mihi lumen tuum , revoca me ab erroribus ; te duce in me redeam , & in te. Amen. R. Hic esto quantum potes , & vigilantissimè adtende. A. Dic quæso , si quid tibi suggestum est , ne pereamus. R. Hic esto. A. Ecce habes me nihil aliud agentem.

10. R. Priùs quid sit falsum , etiam atque etiam ventilemus. A. Miror si quidquam aliud erit , quàm quod non ita est ut videtur. R. Adtende potius , & ipsos sensus priùs interrogemus. Nam certè quod oculi vident , non dicitur falsum , nisi habeat aliquam similitudinem veri. Ut verbi causa , homo quem videmus in somnis , non est utique verus homo , sed falsus , eo ipso quod habet verisimilitudinem. Quis enim canem videat , & rectè se dicat hominem somniasse? Ergo , & ille falsus canis est , ex eo quod similis vero est. A. Ita est , ut dicis. R. Quid , vigilans quisque si viso equo putet se hominem videre , nonnè eo fallitur quod ei appareat aliqua hominis similitudo? Nam si nihil ei appareat , nisi equi species , non potest arbitrari sese hominem videre. A. Prorsus cedo. R. Dicimus item falsam arborem quàm pictam videmus , & falsam faciem quæ de speculo redditur , & falsum turrium motum navigantibus , falsamque infractionem remi , ob aliud nihil , nisi quod verisimilia sunt. A. Fateor. R. Ita & in geminis fallimur , ita in ovis , ita in singulis sigillis uno

annulo impressis, & in ceteris talibus. A. Sequor omnino atque concedo. R. Similitudo igitur rerum quæ ad oculos pertinet, mater est falsitatis. A. Negare non possum.

11. R. SED hæc omnis silva, nisi me fallit, in duo genera dividi potest. Nam partim æqualibus in rebus, partim verò in deterioribus est. Æqualia sunt, quando tam hoc illi, quam illud huic simile esse dicimus, ut de geminis dictum est, vel de impressionibus annuli. In deterioribus autem, quando illud quod deterius est, simile esse dicimus meliori. Quis enim in speculum adtendat, & rectè dicat se esse illi imagini similem, ac non potius illam sibi? Hoc autem genus partim est in eo quod anima patitur, partim verò in iis rebus quæ videntur. Sed ipsum quod anima patitur, aut in sensu patitur, ut turris motum qui nullus est: aut apud seipsam ex eo quod accepit à sensibus, qualia sunt visa somniantium, & fortassis etiam furentium. Porrò illa quæ in ipsis rebus quas videmus apparent, alia à natura, cetera ab animantibus exprimuntur atque finguntur. Natura gignendo vel resultando similitudines deteriores facit. Gignendo, cum parentibus similes nascuntur: resultando, ut de speculis cujusmodi. Quamvis enim pleraque specula homines faciant, non tamen ipsi effingunt eas quæ redduntur imagines. Jam verò animantium opera sunt in picturis, & hujusmodi quibusque figmentis: in quo genere includi etiam illa possunt, si tamen fiunt, quæ demones faciunt. Umbræ autem corporum, quia non nimis ab re abest ut corporibus similes, & quasi falsa corpora dicantur, nec ad oculorum iudicium pertinere negandæ sunt; in illo eas genere poni placet, quod resultando à natura

fit. Resultat enim omne corpus lumini obiectum, & in contrariam partem umbram reddit. An tibi aliquid contradicendum videntur? A. Mihi verò nihil. Sed quoniam ista tendat, vehementer exspecto.

12. R. Atqui oportet patienter feramus, donec nobis ceteri sensus renuntient in veri similitudine habitare falsitatem. Nam & in ipso auditu totidem ferè genera veniunt similitudinum: veluti cum loquentis vocem, quem non videmus, audientes, putamus alium quempiam, cui voce similis est: atque in deterioribus vel echo testis est, vel tinnitus ille ipsarum aurium, vel in horologiis merulæ aut corvi quædam imitatio, vel quæ sibi somniantes aut furentes videntur audire. Falsæ autem voculæ quæ dicuntur à musicis, incredibile est quantum adtestantur veritati, quod post apparebit: tamen etiam ipsæ, quod sat est nunc, non absunt ab earum similitudine quas veras vocant. Sequeris hæc? A. Et libentissimè. Nam nihil laboro, ut intelligam. R. Ergo, ne moremur, videturne tibi aut liliu à lilio posse odore, aut mel thyminum à melle thymino de diversis alveariis sapore, aut mollitudo plumarum cygni ab anseris tactu facile dijudicari? A. Non videtur. R. Quid cum talia nos vel olfacere, vel gustare, vel tangere somniamus, nonne similitudine imaginum eo deteriore quoniam inaniore decipimur? A. Verum dicis. R. Ergo apparet nos in omnibus sensibus sive æqualibus, sive in deterioribus rebus, aut similitudine lenocinante falli, aut etiam si non fallimur suspendentes consensionem, seu differentiam dignoscentes, tamen eas res falsas nominare, quas verisimiles deprehendimus. A. Dubitare non possum.

R.

CAPUT VII.
De vero &
simili.

13. R. NUNC adtende, dum eadem rursum recurrimus, quò fiat apertius quod conamur ostendere. A. Eccum, loquere quod vis. Nam ego circumitum istum semel statui tolerare, neque in eo defatiscar spe tanta perveniendi, quò nos tendere sentio. R. Bene facis. Sed adtende, utrum tibi videatur cum ova similia videmus, aliquod eorum falsum esse, rectè nos posse dicere. A. Nullo modo videtur. Omnia enim si ova sunt, vera ova sunt. R. Quid cum de speculo resultare imaginem videmus, quibus signis falsam esse comprehendimus? A. Scilicet quod non tenetur, non sonat, non per se movetur, non vivit, & ceteris innumerabilibus, quæ prosequi longum est. R. Video te nolle immorari, & properationi tuæ mos gerendus est. Itaque ne singula repetam, si & illi homines, quos videmus in somnis, vivere, loqui, teneri à vigilantibus possent, nihilque inter ipsos differret, & eos quos expergefacti ac sani alloquimur, & videmus, numquidnam eos falsos diceremus? A. Quo pacto istud rectè diceretur? R. Ergo si eo veri essent, quo veri simillimi apparerent, nihilque inter eos & veros omninò distaret, eoque falsi quò per illas vel alias differentias dissimiles convincerentur; nonnè similitudinem veritatis matrem, & dissimilitudinem falsitatis esse fatendum est? A. Non habeo quid dicam, & pudet me tam temerariæ consensionis meæ superioris.

Soliloquia
cur dicta.

14. R. Ridiculum est si te pudet, quasi non ob id ipsum elegerimus huiusmodi sermonationes: quæ, quoniam cum solis nobis loquimur, *Soliloquia* vocari, & inscribi volo, novo quidem & fortasse duro nomine, sed ad rem demonstrandam satis idoneo. Cum enim

enim neque melius quæri veritas possit, quam interrogando & respondendo, & vix quisquam inveniatur, quem non pudeat convinci disputantem, eoque penè semper eveniat, ut rem bene inductam ad discutiendum inconditus perverciæ clamor explodat, etiam cum laceratione animorum, plerumque dissimulata, interdum & aperta, pacatissimè, ut opinor, & commodissimè placuit, à meipso interrogatum mihi que respondentem, Deo adjuvante, verum quærere: quare nihil est quod vereare, sicubi te temerè illigasti, redire atque resolvere: aliter hinc enim evadi non potest.

15. A. RECTE dicis, sed quid malè concesserim, non planè video: nisi fortè id rectè dici falsum, quod habeat aliquam veri similitudinem, cum prorsus mihi nihil aliud dignum falsi nomine occurrat: & rursus tamen cogor fateri eo falsa vocari quæ vocantur, quo à veris differunt. Ex quo conficitur eam ipsam dissimilitudinem causam esse falsitatis. Itaque conturbor: non enim mihi facile quidquam venit in mentem, quod contrariis causis gignatur. R. Quid si hoc unum est in rerum natura genus, & solum quod ita sit? An ignoras cum per animalium innumerabilia genera cucurreris, solum crocodilum inveniri, qui superiorem in mandendo partem moveat, præsertim cum penè reperiri nihil queat ita cuique rei simile, ut non in aliquo etiam dissimile sit? A. Video quidem ista, sed cum considero illud quod falsum vocamus, & simile aliquid habere veri & dissimile, ex qua potius parte meruerit falsi nomen, non valeo discernere. Si enim ex eo quòd dissimile est, dixero, nihil erit quod non falsum dici possit: nihil enim est, quod non alicui rei dissimile sit,

CAP. VIII.
Unde verum aut falsum.

sit, quam veram esse concedimus. Item si dixerò eo quòd simile est, falsum appellandum, non solum ova illa reclamabunt, quæ vera eo ipso sunt quò simillima, sed etiam sic non effugiam eum, qui me coegerit falsa esse omnia confiteri, quòd omnia sibi ex aliqua parte similia esse negare non possum. Sed fac me non metuere illud respondere, similitudinem ac dissimilitudinem simul efficere, ut aliquid falsum rectè nominetur; quam mihi evadendi viam dabis? Instabitur enim nihilominus, ut omnia falsa esse renuntiem, quippe omnia sibimet, ut supra dictum est, & similia quadam ex parte, & dissimilia reperiuntur. Restaret ut nihil aliud falsum esse dicerem, nisi quod aliter se haberet atque videretur, nisi vereretur illa tot monstra, quæ me dudum enavigasse arbitrabar. Nam eò rursùm repellor vertigine inopinata, ut verum id esse dicam, quod ita se habet ut videtur. Ex quo conficitur, sine cognitore nihil verum esse posse: ubi mihi naufragium in scopulis occultissimis formidandum est, qui veri sunt etiam si nesciantur. Aut si verum esse id quod est, dixerò, falsum non esse usquam concludetur quovis repugnante. Itaque redeunt illi æstus, nec quidquam tanta patientia morarum tuarum processisse me video.

CAPUT IX.
Quid falsum, quid fallax, & quid mendax.

16. R. ADTENDE potius, nam nullo modo in animum inducam frustra nos auxilium divinum implorasse. Video enim tentatis quantum potuimus omnibus rebus, non remansisse quod falsum jure dicatur, nisi quod aut se fingit esse quod non est, aut omnino esse tendit & non est. Sed illud superius falsi genus, vel fallax etiam, vel mendax est. Nam fallax id rectè dicitur, quod habet quemdam fallen-

di appetitum, qui sine anima intelligi non potest, sed partim ratione fit, partim natura; ratione, in animalibus rationalibus, ut in homine; natura in bestiis, tamquam in vulpecula. Illud autem quod mendax voco, à mentientibus fit. Qui hoc differunt à fallacibus, quòd omnis fallax appetit fallere; non autem omnis vult fallere, qui mentitur: nam & mimi, & comœdiæ, & multa poemata mendaciorum plena sunt, delectandi potius quàm fallendi voluntate, & omnes ferè qui jocantur, mentiuntur. Sed fallax vel fallens is rectè dicitur, cujus negotium est, ut quisquæ fallatur. Illi autem qui non id agunt ut decipiant, sed tamen aliquid fingunt, vel mendaces tantum, vel sine hoc quidem, mentientes tamen vocari nemo ambigit: nisi quid habes adversus ista quod dicas.

17. A. Perge quæso: nunc enim fortassè de falsis non falsa docere cœpisti: sed jam illud genus exspecto quale sit quod dixisti: Esse tendit, & non est. R. Quidni exspectes? Eadem illa sunt, quorum multa supra memoravimus. An non tibi videtur imago tua de speculo quasi tuipse velle esse, sed ideo esse falsa, quòd non est? A. Valde hoc videtur. R. Quid omnis pictura vel cujuscemodi simulacrum, & id genus omnia opificum, nonnè illud esse contendunt, ad cujus quidque similitudinem factum est? A. Prorsus adducor. R. Jam ea quibus vel dormientes vel furentes falluntur, concedis, ut opinor, in eo esse genere. A. Et nulla magis: nam nulla magis tendunt talia esse, qualia vel vigilantes vel sani cernunt; & eo tamen falsa sunt, quo id quod tendunt, esse non possunt. R. Quid jam de turrium motu, vel de merso remo, vel de um-

umbris corporum plura dicam? Planum est, ut arbitror, ex hac regula esse metienda. A. Planissimum. R. Taceo de ceteris sensibus, nam nemo considerans non hoc inveniet, falsum appellari in rebus ipsis quas sentimus, quod esse aliquid tendit, & non est.

CAPUT X.
Quaedam
eo vera quo
falsa.

18. A. RECTE dicis: sed miror cur ab hoc genere tibi discernenda illa poemata, & joca visa sunt, ceteraque fallacia. R. Quia scilicet aliud est falsum esse velle, aliud verum esse non posse. Itaque ipsa opera hominum, velut comœdias aut tragœdias, aut mimos, & id genus alia possumus operibus pictorum fictorumque conjungere. Tam enim verus esse pictus homo non potest, quamvis in speciem hominis tendat, quam illa quæ scripta sunt in libris comicorum. Neque enim falsa esse volunt, aut ullo appetitu suo falsa sunt, sed quadam necessitate, quantum fingentis arbitrium sequi potuerunt. At verò in scena Roscius voluntate falsa Hecuba erat, natura verus homo; sed illa voluntate etiam verus tragœdus, eo videlicet quo implebat institutum: falsus autem Priamus, eo quod Priamum assilabat, sed ipse non erat. Ex quo jam nascitur quiddam mirabile, quod tamen ita se habere nemo ambigit. A. Quidnam id est? Quid putas, nisi hæc omnia inde esse in quibusdam vera, unde in quibusdam falsa sunt, & ad suum verum hoc solum eis prodesse, quod ad aliud falsa sunt? Unde ad id quod esse, aut volunt aut debent, nullo modo perveniunt, si falsa esse fugiunt. Quo pacto enim iste, quem commemoravi, verus tragœdus esset, si nollet esse falsus Hector, falsa Andromache, falsus Hercules, & alia innumera? Aut unde vera pictura esset, si falsus equus non esset?

Un-

Unde in speculo vera hominis imago, si non falsus homo? Quare si quibusdam, ut verum aliquid sint, prodest ut sint aliquid falsum, cur tantopere falsitates formidamus, & pro magno bono appetimus veritatem? A. Nescio, & multum miror, nisi quia in exemplis istis nihil imitatione dignum video. Non enim tamquam histriones, aut de speculis quæque reluctance, aut tamquam Myronis buculæ ex ære, ita etiam nos ut in nostro quodam habitu veri simus, ad alienum habitum adumbrati atque assimilati, & ob hoc falsi esse debemus, sed illud verum quærere, quod non quasi bifronte ratione sibique adversanti, ut ex aliqua parte verum sit, ex aliqua falsum sit. R. Magna, & divina quædam requiris. Quæ tamen si invenerimus, nonne fatebimur his ipsam confici, & quasi confari veritatem, à qua denominatur omne quod verum quoquo modo nominatur? A. Non invitus assentior.

19. R. QUID tibi ergo videtur: Disciplina disputandi verane, an falsa est? A. Quis dubitet veram? Sed vera est etiam grammatica. R. Itane ut illa? A. Non video quid sit vero verius. R. Illud profectò quod nihil falsi habet: quod intuens paulò ante offendebare ex iis rebus, quæ nescio quomodo nisi falsæ essent, veræ esse non possent. An ignoras omnia illa fabulosa, & apertè falsa ad grammaticam pertinere? A. Non ignoro istud quidem, sed, ut opinor, non per grammaticam falsa sunt, sed per eam qualiacumque sunt demonstrantur. Siquidem est fabula compositum ad utilitatem delectationemve mendacium. Est autem grammatica vocis articulatae custos, & moderatrix disciplina: cujus professionis necessitate cogitur humanæ linguæ omnia etiam fig-

CAPUT XI.
Disciplina-
rum veri-
tas.

Fabula
quid. Quid
sit gram-
matica.

figmenta colligere, quæ memoriæ litterisque mandata sunt, non ea falsa faciens, sed de his veram quamdam docens asserensque rationem. R. Rectè sanè: nihil nunc curo, utrum abs te ista benè definita atque distincta sint: sed illud quæro, utrum hoc ita esse ipsa grammatica, an verò illa disciplina disputationis ostendat? A. Non nego vim peritiamque definiendi, qua nunc ego ista separare conatus sum, disputationis arti tribui.

20. R. Quid ipsa grammatica, nonne si vera est, eo vera est quo disciplina est? Disciplina enim à discendo dicta est. Nemo autem quæ didicit ac tenet, nescire dici potest; & nemo scit falsa. Omnis ergo vera est disciplina. A. Non video quidem quid in ista ratiuncula temerè concedatur. Movet me tamen ne per istam cuiquam videatur etiam illas fabulas veras esse, nam & has discimus & tenemus. R. Numquidnam magister noster volebat nos credere quæ docebat, & nosse? A. Immo vehementer ut nossemus instabat. R. Numquid aliquando institit, ut Dædalum volasse crederemus? A. Hoc quidem numquam. Sed planè nisi teneremus fabulam, vix nos posse aliquid manibus tenere faciebat. R. Tu ergo negas verum esse quòd ista fabula sit, & quòd ita sit Dædalus diffamatus? A. Hoc non nego verum esse. R. Non negas ergo te didicisse verum, cum ista didiceris. Nam si volasse Dædalum verum est, & hoc pueri pro ficta fabula acciperent atque redderent, eo ipso falsa retinerent, quo vera essent illa quæ redderent. Hinc enim exstitit illud quod superius mirabamur, de volatu Dædali veram fabulam esse non potuisse, nisi Dædalum volasse falsum esset. A. Jam teneo istud, sed quid ex eo profi-

ficiamus exspecto. R. Quid, nisi non esse falsam illam rationem, qua collegimus disciplinam, nisi vera doceat, disciplinam esse non posse? A. Et hoc quid ad rem? R. Quia volo dicas mihi, unde sit disciplina grammatica: inde enim vera est, unde disciplina est. A. Nescio quid tibi respondeam. R. Nonnè tibi videtur, si nihil in ea definitum esset, & nihil in genera & partes distributum atque distinctum, eam nullo modo disciplinam esse potuisse? A. Jam intelligo quid dicas, nec ulla mihi occurrit cujusvis facies disciplinæ, in qua non definitiones, ac divisiones, & ratiocinationes, dum quid quidque sit declaratur, dum sine confusione partium sua cuique redduntur, dum nihil prætermittitur proprium, nihil annumeratur alienum, totum hoc ipsum quod disciplina dicitur egerint. R. Ergo & totum ipsum quo vera dicitur. A. Video consequi.

21. R. Responde nunc quæ disciplina contineat definitionum, divisionum, partitionumque rationes. A. Jam superius dictum est, hæc disputandi regulis contineri. R. Grammatica igitur eadem arte creata est, ut disciplina, & ut vera esset, quæ est abs te superius à falsitate defensa. Quod non de una grammatica mihi licet concludere, sed prorsus de omnibus disciplinis. Nam dixisti, verèquæ dixisti, nullam disciplinam tibi occurrere, in qua non definiendi jus atque distribuendi idipsum, ut disciplina sit, fecerit. At si eo veræ sunt, quòd sunt disciplinæ, negabitne quisquam, veritatem ipsam esse per quam omnes veræ sunt disciplinæ? A. Prope est omninò ut assentiar. Sed illud me movet, quòd etiam rationem disputandi inter easdem disciplinas numeramus. Quare illam potius existimo esse veritatem, qua &

Tom. I. D is-

ista ipsa ratio vera est. R. Optimè omnino ac vigilantissimè. Sed non negas, ut opinor, eo veram esse quo disciplina est. A. Immò idipsum est quod me movet. Adverti enim etiam ipsam disciplinam esse, & ob hoc veram dici. R. Quid ergo? istam putas aliter disciplinam esse potuisse, nisi omnia in ea definita essent & distributa? A. Nihil aliud habeo quod dicam. R. At si ad eam pertinet hoc officium, per seipsam disciplina vera est. Quisquamne igitur mirum putabit, si ea a quæ vera sunt omnia, per seipsa & in seipsa vera sit veritas? A. Nihil mihi obstat, quo minus rectè pergam in istam sententiam.

CAP. XII. 22. R. ERGO adtende pauca quæ restant. Quot modis quædam sint in alio. A. Profer si quid habes, modò tale sit quod intelligam, libenterque concedam. R. Esse aliquid in aliquo, non nos fugit duobus modis dici. Uno quo ita est, ut etiam seungi atque alibi esse possit, ut hoc lignum in hoc loco, ut sol in oriente. Altero autem quo ita est aliquid in subjecto, ut ab eo nequeat separari, ut in hoc ligno forma, & species quam videmus, ut in sole lux, ut in igne calor, ut in animo disciplina, & si qua sunt alia similia. An tibi aliter videtur? A. Ista quidem vetustissima sunt nobis, & ab ineunte adolescentia studiosissimè percepta, & cognita. Quare non possum de his interrogatus, quin ea sine ulla deliberatione concedam. R. Quid illud, nonnè concedis, quod in subjecto est inseparabiliter, si subjectum ipsum non maneat, manere non posse? A. Hoc quoque video necessarium:

a Ita MSS. At Lov. si ea quæ vera sunt, omnia ab ipsa vera sunt, si & ipsa sit veritas.

rium: nam manente subjecto, posse id quod in subjecto est non manere, quisquis diligenter res advertit, intelligit. Siquidem hujus corporis color potest vel valetudinis ratione vel ætate immutari, cum ipsum corpus necdum interierit. Et hoc non peræquè in omnibus valet, sed in his in quibus non ut ipsa subjecta, ea quæ in subjectis sunt, coexistunt. Non enim, ut sit iste paries, paries hoc colore fit, quem in eo videmus; cum etiam si quo casu nigrescat aut albescat, vel aliquem alium mutet colorem, nihilominus tamen maneat paries ac dicatur. At verò ignis si calore careat, ne ignis quidem erit; nec nivem vocare nisi candidam possumus.

23. ILLUD verò quod interrogasti, quis concesserit, aut cui posse fieri videatur, ut id quod in subjecto est, maneat ipso intereunte subjecto? Monstruosum enim & à veritate alienissimum est, ut id quod non esset nisi in ipso esset, etiam cum ipsum non fuerit possit esse. R. Illud igitur quod quærebamus inventum est. A. Quid narras? R. Id quod audis. A. Jamne ergo liquidò constat animum esse immortalem? R. Si ea quæ concessisti vera sint, liquidissimè: nisi fortè animum dicis, etiam si moriatur, animum esse. A. Numquam equidem hoc dixerim, sed eo ipso quo interit, fieri ut animus non sit, dico. Nec me ab hac sententia revocat, quod à magnis philosophis dictum est, eam rem quæ quocumque venerit vitam præstat, mortem in se admittere non posse. Quamvis enim lumen quocumque intrare potuerit, faciat id lucere, tenebrasque in se propter memorabilem illam vim contrariorum non possit admittere, tamen exstinguitur, locusque ille extincto lumine tenebratur. Ita

CAP. XIII. Immortalitas animæ colligitur.

illud quod tenebris resistebat, neque ullo modo in se tenebras admisit, & sic eis intereundo locum fecit, ut poterat etiam discedendo. Itaque timeo ne mors ita contingat corpori, ut tenebræ loco, aliquando discedente animo ut lumine, aliquando autem ibidem extincto: ut jam non de omni morte corporis securitas sit, sed aliquod genus mortis sit optandum, quo anima ex corpore incolumis educatur, perducatque ad locum (si est ullus talis locus) ubi non possit extinguï. Aut si ne hoc quidem potest, atque in ipso corpore anima quasi lumen accenditur, nec alibi potest durare, omnisque mors est extinctio quædam animæ in corpore vel vitæ, aliquod genus eligendum est quantum homo sinitur, quo id ipsum quod vivitur, cum securitate ac tranquillitate vivatur, quamquam nescio quomodo istud possit fieri si anima moritur. O multum beatos, quibus sive ab ipsis, sive abs quolibet, non esse metuendam mortem, etiam si anima intreat, persuasum est! At mihi misero nullæ adhuc rationes, nulli libri persuadere potuerunt.

24. R. Noli gemere, immortalis est animus humanus. A. Unde hoc probas? R. Ex iis quæ cum magna cautione, ut arbitror, superius concessisti. A. Nihil quidem me minus vigilanter interroganti tibi meminisse dedisse: sed collige jam ipsam summam, oro te, videamus quod tantis ambagibus pervenerimus, nec me jam interrogas volo. Si enim ea breviter enumeraturus es quæ concessi, quoniam rursus responsio mea desideratur? An ut moras gaudiorum mihi frustra inferas, si quid boni forte confecimus? R. Faciam quod te velle video, sed adtende diligentissimè. A. Loquere jam, hinc sum, quid enecas? R. Omne quod in sub-

jec-

jecto est, si semper manet, ipsum etiam subiectum maneat semper necesse est. Et omnis in subiecto est animo disciplina. Necesse est igitur semper ut animus maneat, si semper manet disciplina. Est autem disciplina veritas, & semper, ut in initio libri hujus ratio persuasit, veritas manet. Semper igitur animus manet, nec animus mortuus dicitur. Immortalem igitur animum solus non absurdè negat, qui superiorum aliquid non rectè concessum esse convincit.

25. A. JAM me volo in gaudia mittere, sed duabus aliquantum revocor causis. Nam primum me movet quod circuitu tanto usi sumus, nescio quam ratiocinationum catenam sequentes, cum tam breviter totum de quo agebatur, demonstrari potuerit, quam nunc demonstratum est. Quare me sollicitum facit, quod tam diu quasi ad insidiandum obambulat oratio. Deinde non video quomodo in animo semper sit disciplina, præsertim disputandi, cum & tam pauci ejus gnari sint, & quisquis eam novit, tanto ab infantia tempore fuerit indoctus. Non enim possumus dicere, aut imperitorum animos non esse animos; aut esse in animo eam quam nesciant disciplinam. Quod si vehementer absurdum est, restat ut aut non semper in animo sit veritas, aut disciplina illa veritas non sit.

26. R. Vides quam non frustra tantos circuitus egerit nostra ratiocinatio. Quærebamus enim quid sit veritas, quod ne nunc quidem in hac quadam silva rerum, omnibus pene callibus oberratis, video nos investigare potuisse. Sed quid facimus? An incepta omittimus, & exspectamus eequid nobis librorum alienorum in manus incidat, quod huic quæstioni satisfaciat?

D 3

ciat?

CAP. XIV
Excutitur
superior
syllogis-
mus.